

AMSTERDAM BEGIN 20E EEUW

De tijd waarin onze [groot]ouders leefden

Voedselschaarste

In de eerste jaren van de 20e eeuw kwam er steeds meer voedsel ter beschikking van de arbeiders. Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 kwamen er maximumprijzen en veel artikelen gingen op de bon. Op 5 januari 1917 - Pa is dan bijna 9 jaar en zit in het weeshuis - werd de broodrantsoenering ingesteld: 4 ons brood per dag per persoon. Wie zware lichamelijke arbeid verrichtte, kreeg 1 ons extra. Daarnaast werden de centrale gaarkeukens ingericht, waar tegen een minimumprijs (meestal 15 cent) een warme maaltijd zonder vlees geleverd werd. In Amsterdam werd verachtelijk van de 'centrale trog' gesproken.



Aardappeloproer 1917

In de zomer van 1917 kwam het in Amsterdam tot een opstand, die uitmondde in een ware veldslag: het aardappeloproer. In de Jordaan en op de Oostelijke Eilanden zagen de arbeidersvrouwen het niet meer zitten. Ze moesten hun vaak grote gezinnen voeden, terwijl er absoluut geen aardappel meer te krijgen was.



Uilenburgstraat 1925

Op 28 juni 1917 kregen deze vrouwen het bericht door, dat er in de Prinsengracht een schip zou liggen, bomvol met aardappelen, bestemd voor het leger. De vrouwen plunderden het schip en konden hun gezinnen weer voor enkele dagen te eten geven.

De onlusten bleven echter niet beperkt tot een aantal vrouwen die aardappelen plunderde. In de eerste week van juli gingen ook de arbeiders zelf meedoen. Pakhuizen werden aangevallen, winkels werden geplunderd. De politie zag in dat zij alleen de orde niet meer kon handhaven. De steun van soldaten werd ingeroepen.

Op 5 juli 1917 bereikte het oproer zijn tragische dieptepunt

tijdens het 'Bloedbad op het Haarlemmerplein', zoals een krant het noemde. De militairen openden het vuur op de menigte, die daar was samengekomen, en er vielen zes doden en bijna honderd gewonden.

De opstand werd neergeslagen, maar de voedseltoestand verslechterde verder. In het laatste oorlogsjaar 1918 - Pa is 10 jaar - daalde het broodrantsoen naar 2 ons en zelfs dat werd niet altijd gehaald. De SDAP wethouder Vliegen vatte de sfeer als volgt samen: "Het was alsof alle ongeluk zich ophoopte. Grote massa's die leefden op het randje van



De Groenmarkt waar werd geplunderd en de politie een charge uitvoerde - de stofwolk rechts van het midden zou een pistoolschot zijn. (Het Leven - dinsdag 10 juli 1917)

den hongersnood, toenemende werkloosheid, een afschuwelijke (influenza) epidemie die duizenden slachtoffers eischte, een winter zonder brandstof voor de deur ... Een wonder was het niet dat er een sombere stemming heerschte, een sfeer van ondergang!"

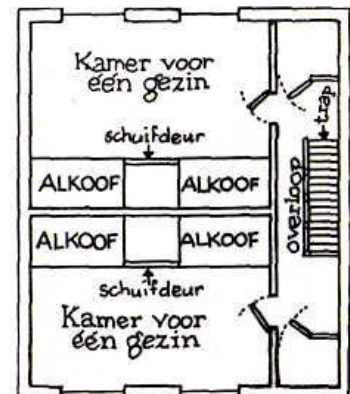
De wapenstilstand op 11 november 1918 kwam voor Nederland net op tijd. Een nieuwe winter met honger en kou voor de arbeiders werd voorkomen, net als een dreigende revolutie.

Bron:

Brood, aardappels en patat. Eeuwen eten in Amsterdam. Blz. 46-47

Alkoofwoningen

De woningen in de grote steden bestonden aan het eind van de negentiende eeuw grotendeels uit alkoofwoningen. De woning bestond uit één kamer waarin heel het gezin moest wonen: koken, eten en slapen. Wanneer moeder nog thuisarbeid had aangenomen moest er ook worden gewerkt. Het slaappedeelte kon bestaan uit bedsteden of het was hooguit afgeschoten met een dun wandje: een alkoof. Het licht kon slechts vanuit één zijde de woning binnentreden, en de alkoof had dus geen directe belichting.



Wanneer de woning deel uitmaakte van een woonblok moest



Poepdoos in de keuken

het toilet gedeeld worden met alle families van de verdieping. Ook kon het toilet zijn opgenomen in de kamer, zoals in de afbeelding hiernaast. Men moet daarbij bedenken dat er geen rioolaansluiting was. Of het riool loosde op het oppervlaktewater (de gracht) of er stond onder de houten toiletzitting een emmer. Die

emmer kon dan wekelijks worden geloosd in de kar van de ophaaldienst. In Amsterdam werd die kar treffend benoemd: "De kar van Boldoot"



De Boldootkar

"Krijg de koleire"

Het is duidelijk dat in het maatschappelijk klimaat van de negentiende eeuw de eenvoudige mens "de koleire kon krijgen". Deze volkse verwensing was ontleend aan de werkelijkheid: de kans op cholera was bij de slechte hygiënische omstandigheden in de overbevolkte arbeiderswijken niet gering. Luizen, bacteriën en ratten konden welig tierden. Tuberculose was een nationale ziekte.



Verpaupering 1895



Eenkamerwoning 1908

Dit leidde wel tot verontrusting bij de gegoede burgerij. Besmettelijke ziekten trekken zich niets aan van standsverschillen. Ook

was men bezorgd over de normen en waarden. De arbeider leefde in een uitzichtloze situatie. De sexuele moraal was niet erg verheffend. Het loon werd vaak opgemaakt in de kroeg, en de huisvrouw restte dan slechts een vrijwel leeg loonzakje. Voor de gegoede burgerij was de aanblik van hongerende kinderen toch een aanslag op het geweten. En het volk ging regelmatig de straat op om oproer te veroorzaken. Dit alles werd door bezorgde burgers omschreven als "De Sociale Kwestie"

[Bron](#)

1929: Beurskrach en crisis



foto Spaarnestad

Op 24 oktober 1929 keldert de effectenbeurs van Wallstreet, met als gevolg een wereldwijde economische crisis. Ook Nederland belandt in de loop van de jaren dertig in een steeds dieper economisch dal. Minister-president Hendrik Colijn, die van 1933 tot 1939 vier maal een regering vormt, speelt een centrale rol in deze jaren. Hij wordt de verpersoonlijking van een streng bezuinigingsbeleid. De werkelijkheid is echter complex. Ondanks de bezuinigingen ontvangen vele honderduizenden werklozen 'steun' - hoe karig ook - en worden miljoenen aan subsidies verleend aan de noodlijdende landbouw en het bedrijfsleven. Nederland slaagt er echter niet in om het tij te keren. Achteraf gezien heeft het autoritaire imago van Colijn waarschijnlijk de wind uit de zeilen genomen van het nationaal-socialisme in Nederland.